

Позиція економістів полягає у переконанні, що саме активне розповсюдження знання перетворює його на суспільне благо, особливо це стосується діяльності сучасного університету, тому що в його межах знання і виробляється як продукт. Застосування "менеджменту знання" призводить до "постакадемічної" концепції знання, яка на практиці розмиває традиційну відмінність між знанням і звичайними економічними товарами. З точки зору соціальної епістемології постає питання: чи не підривається ідеал автономії знання?

Університет можна розглядати як "підприємницьку організацію". Роль знань в суспільстві знань змінилася,

кількість людей, які можуть отримати освіту в університетах, збільшилася у багато разів, університетська освіта стала масовою. Але класична місія університету – поєднання навчання і наукового дослідження. Проте, щоб отримати ринкову перевагу, дослідники постійно знаходять мотиви для переваги нових досліджень. Постає питання: чи можливо зберегти цілісність знання у суспільстві знання і тим зберегти класичну місію університету.

Список використаних джерел:

1. Fuller S. Social Epistemology / S. Fuller. – Bloomington: Indiana University Press, 2002. – 314 p.

**Н. М. Швець, магістр богослов'я
Київська Духовна Академія і Семінарія УПЦ, Київ, Україна**

ПРО СОЦІАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У ТВОРАХ ПРЕП. ІОАННА ВИШЕНСЬКОГО

Період кін. XVI – поч. XVII ст. в історії України, був ознаменований подіями зв'язаними із прийняттям у місті Бресті 1596 р. церковної унії. Особлива риса насадження ідей Брестської унії та, що вона мала насильницький характер. Про це зазначає історик І.Ф. Власовський, говорячи: "Це був акт нечуваного насильства над свободою віри українського народу, довершений польською державною владою в союзі з Римом". [2, С. 275].

Саме в такий, нелегкий історичний період існування нашого народу, з'являється письменник-полеміст преподобний Іоанн Вишенський (1550-і – 1620-і рр.) із сучасного містечка Судова Вишня (Львівщина). В Українській Православній Церкві канонізований святий. Преп. Іоанн Вишенський був одним з видатних подвижників на горі Афон (Греція), які зіграли важливу роль у відродженні Православ'я в Україні у XVII столітті. При житті, сучасники преподобного, говорили про нього із великою повагою: "великий старець Іоанн Вишенський святогорець". [5, С. 4].

Преподобний Іоанн змолodu жив у Луцьку, а потім, перебував в Острозі біля князів острозьких. Отримавши там незначну освіту, хоча він сам говорив, що "грамматичного дробязку не изучих, риторичное игрушки не видах, философского высокоумчателного ни слыхах" [1, С. 10], він поселяється, спочатку, в Манявському скиті, а потім подвизається на горі Афон.

Сам преп. Іоанн виражав світогляд та частково громадянську позицію тієї частини православних, які не йшли ні на які компроміси у питанні церковної унії. Ставлення преподобного до католицизму, після подій Брестської унії, було досить негативним. Маючи дар живого слова та нахили до творчої діяльності, преп. Іоанн пише ряд богословсько-полемічних творів на захист православної віри. Цими творами у XIX-XX ст. захоплювалась творча інтелігенція. Один із них, Іван Франко, в свою чергу, написав цілу монографію по творчості преподобного у якій говорив наступне: "Небагато у нас у давнину було людей, котрі посміли б і зуміли б так близько доторкатися до насущних духових потреб нашого народу і виявляти ті потреби та долегливості його життя таким гарячим і ярким словом". [4, С. 273]. Не дивлячись на такий складний період в історії України та Православної Церкви, преподобний Іоанн не тільки захищав їх від впливу латинізму, а й говорив у своїх творах про соціальне служіння Церкви, про що піде розмова нижче.

Варто зазначити, що характерною рисою тогочасного українського суспільства була його невід'ємність від релігійної складової. Культурне, соціальне та політичне

життя було просякнуте церковно-релігійним впливом. Не можливо не погодитись із думкою Генріха Ейкена, котрий зазначав, що "Церква була центром середньовічної культури". [4, С. 121]. Так і преп. Іоанн Вишенський посилаючи послання до тогочасних пересічних українців, звертався до них як до віруючих і представників Православної Церкви.

Так як світогляд преподобного Іоанна проникнутий ісіхазмом, який був у той час головною традицією між монахами гори Афон, це сильно впливало на особливий стиль мислення та мовлення преп. Іоанна Вишенського. Тому погляди письменника-полеміста виражали розповсюджений в той час консервативно-традиційний релігійний світогляд. Деякі дослідники робили з цього висновок, що преп. Іоанн виступав проти науки та освіти, але це не так, оскільки одним із аспектів соціального служіння Православної Церкви, письменник-полеміст, вбачав у "писанні, наукою, друкуванням книг, училищи и довольствы от избытков наших". [1, С. 134]. Але перед цим він наголошував потрібно "изучити Часословец, Псалтыр, Охтаик, Апостол и Евангелие с иншими, церкви свойственными, и быти простым богоугодником и жизнь вѣчную получить". [1, С. 23]. З цих слів преподобного можна стверджувати, що письменник-полеміст хвилюється, щоби українці не залишились без освіти та науки, які допомагати пізнати Істину, тобто Господа Ісуса Христа, але він також переживає, за словам Івана Франка, щоб в цих школах не пропадало Православ'я. [4, С. 271].

У своїх творах преп. Іоанн, закликає православних християн, окрім створення шкіл та друкарень формувати братства, які як один із соціальних інститутів XVI-XVII ст. повинні слідували за моральним станом Церкви та українського народу загалом, [3, С. 34.] а головною метою братства, має бути проповідь Ісуса Христа. Преп. Іоанн пише Львівському братству: "корень и глава нашего спасения есть Христос Бог, прежде вѣк от Отца рожденное слово ... молю и напомнимаю любовь вашу: дайте место и фундамент в разумѣ вашем православной вѣрѣ и никакоже ни единым кознѣм и хитростѣм словеснаго баснословия, от духопрелѣстнаго источника отригающим, самомнимаго разума вѣрують". [1, С.206-207].

Окрім вище згаданих соціальних аспектів служіння Православної Церкви, найважливішим для преподобного Іоанна Вишенського, являється виконання слів Ісуса Христа Мф. (25:31-46), які письменник-полеміст називає б заповідей: "где который з вас, в мирском житии будучи,

оних шест заповѣдей, от Христа узаконеных, сам собою исполнил, то ест алчных прекормил, жаждных напоил, странных упокоил, нагих одѣял, болным послужил, в темницах навежал?" [1.С. 53]. Наголошення про виконання цих морально-соціальних аспектів часто зустрічається у творах письменника-полеміста.

Тому, можна сказати, що преп. Іоанн Вишенський, крім того що боровся із поширенням латинства в Україні він переживав за духовно-моральну складову тодішнього українського суспільства. Це хвилювання проявлялось у заклик до соціального служіння Церкви у вигляді створення братств, друкарень, шкіл, лікарень, а найголовніше до дотримання слів Ісуса Христа: голодних нагодувати, спраглих напоїти, подорожніх прихистити, немаючих одягу одягнути, хворим допомогти та в'язнів відвідати. Всі ці настанови преподобного беріг у собі український народ про що і свідчить пам'ять про твори преподобного і так званій "молитвач Іоанна Вишенського" (скла-

дений преп. Іоанном збірник особливих молитов), який використовували кобзарі. [6. С. 6]. Спадщина преп. Іоанна є безцінна духовна і літературна скарбниця як вітчизняної культури, так і світової православної цивілізації. У наш час ця спадщина знаходить нову актуальність, яка вимагає все більш глибокого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Вишенский Иван. Сочинения (Подг. текста, ст. и комм. И. П. Еремина). М.-Л., 1955. – 373 с.
2. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. Нью-Йорк-К., 1991. Т. 1. – 294 с.
3. Ісаевич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI – XVIII ст. К., 1966. – 251 с.
4. Франко Іван. Зібрання творів: У 50 т. К., 1980. Т.28.
5. Шумило С. В. Старець Іоанн Вишенський: афонський подвижник и православний писатель-полемист. Матеріали к жизнеописанию "блаженной памяти великого старца Иоанна Вишенского Святогорца" К.: Издательский отдел УПЦ, 2016. – 208 с.
6. ІМФЕ. Ф. 11-4. Од. зб. 860.

СЕКЦІЯ 3. ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО БІЗНЕСУ

Н.В. Ішук канд. філос. наук, доц.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Київ, Україна

ЩО ТАКЕ ТЕОДІАЛОГІКА?

Замислимося над питанням, що потрібно зробити Православній церкві, щоб нести Вість світу? Наша пропозиція – Церква повинна стати діалогічною! Причому вона має бути не тільки "діалогом в собі", але й "діалогом для нас", діалогічною структурою, відкритою до світу. Грунт для цього, закладений православною богословською традицією та підживлений ідеями представників сучасної православної теології діалогу може стати основою буття православної громади та церкви.

Якщо койнонія-теорія (теологія діалогу) виступає теоретичною основою буття православної койнонії-громади, то теодіалогіка, як новітній етап розвитку теології діалогу, має стати основою буття громади-неокойнонії та церкви в цілому. Адже, громада-неокойнонія екзистенційна спільнота в суголосному переживанні буття Бога, а не громада-місце чи громада-організація в намаганні утримати біля себе владу та людей.

Що ми маємо на увазі під теодіалогікою? Теоретичну систему з акцентом на праксисі, в основі якої покладена ідея православної громади та церкви як "діалогу діалогів", коли основним осередком (вузлом) діалогізму стає окрема православна громада. Діалогічна громада породжує діалогічну Церкву. Діалогічна церква – діалогічну позицію по відношенню до інших конфесій та сучасного світу в цілому. Взаємодія ж особистості та громади відбувається за принципом конститування найбільш вдало розкритим Й. Зізіуласом.

Чим теодіалогіка відрізняється від теології в сенсі відповідної концепції Г.У. фон Бальтазара? Тим, що вона не спростовуючи бальтазарівського (та й загалом загальнохристиянського) розуміння Бога як істини, не претендує на встановлення закономірностей руху божественної істини, наполягаючи – істинне знання про Бога досягне в богоспілкуванні.

Парадигма спілкування, закладена в бутті Бога-Трійці, за мірою можливостей, має бути перенесеною не тільки на спілкування людини з Богом, але й з іншою людиною; загалом – на повсякденне життя. Завдання самої теодіалогіки – обґрунтування та пропозиція принципів на основі яких має відбуватися це спілкування.

Чим теодіалогіка відрізняється від діалогіки? Своєю релігійною складовою, яка звертається до ідеї християнського універсалізму. Утім, ця складовка когерентна моренівському методу дослідження систем. А також біблерівському заклик почути та відчути в собі іншу людину, що корелюється з аксіоматичним для християнства визнанням кожної людини дитиною Божою.

Що поєднує ці дві системи? Розуміння характеру істини, яка за Е. Мореном полягає в поєднанні антагоністичних, але разом з цим таких, що доповнюють один одного понять [1, с. 14]. В теодіалогії цей примат реалізується в уже згаданій нами ідею спілкування як істини, коли антагонізми визнаються, але акцент робиться на спілкуванні як на методі їхнього нівелювання. Йдеться саме про нівелюванні антагонізмів, але не антагоністів (суб'єктів конфлікту), намагання трансформувати розділення у розрізнення; суть – переведення енергії руйнування в річищі співтворчості. Без претензій переконати чи змінити іншого, що марна справа.

Окрім цього, їх поєднує прагматична (в позитивному сенсі цього слова) складовка. А саме, спільне розуміння важливості діалогічної дійсності як реальності, яка скеровує дії іншої людини. Більш детально, "...Діалогіка є описом успішних взаємопов'язаних дій різних людей, які, усвідомлюючи неможливість індивідуальних зусиль, вступають в дискурсивну практику [2, с. 9]. Теодіалогіка так само має стати методологічною основою спільного праксису, орієнтованою на дискурс в тому смислі, як його тлумачив М. Фуко – соціально затребуваної комунікації, власне, партнерства. Вона має стати "відповіддю" православної теології на "виклики" сучасного світу, коли очевидним став факт – відповідати на них треба не голосно, але згуртовано, разом і наполегливо – в єдності не тільки релігійної громадськості, але й всього християнського світу. Лише за таких умов православ'я та у більш глобальному вимірі, християнство, буде збереженим у світі та для світу.

На нашу думку, схожими є основні принципи мислення, запропоновані діалогікою та теодіалогічною системою. Важливість цих принципів полягає в тому, що

вони закладають алгоритм діалогічних комунікацій, а відтак дозволяють прогнозувати їхній поступ та перспективу та вносити корективи в діалогічний процес.

Також діалогіку та теодіалогіку пов'язує спільне розуміння складності систем, чи то "системи" койнонічного спілкування чи то системи православної теології в цілому. Спільне розуміння того, що складність системи, якою в даному випадку виступає сучасне православ'я – не вада, а перевага, через яку православ'я відбудовує себе саме. Наступний, не менш важливий висновок – розуміння взаємозв'язку процесів, які відбуваються на всіх "рівнях" буття православ'я – на рівні громади, церкви, у відносинах з іншими конфесіями та релігіями та сучасним світом загалом. Насамкінець, усвідомлення того, що суперечливі процеси, притаманні сучасному православ'ю – не хаос та крок до його загибелі, а крок до порятунку, спосіб збереження вічних цінностей у "плинному" світі.

Чим теодіалогіка відрізняється від діалектики? Априорі, теологічною складовою. Але, окрім цього тим, що визнаючи розвиток, суперечності та конфлікт протилежностей, увагу акцентує на спільних аспектах буття. В такий спосіб віддаючи перевагу механізмам емерджентності, а не синтезу. Відтак визнає авторитет, але не домінування. Висловлюючись мовою сучасної православної теології діалогу – передбачає розрізнення, але не розділення. В іншому намагаючись віднайти локус Іншого – важливого, цінного та цікавого, хоча й не такого, яким би ми хотіли його бачити. В такий спосіб актуалізує примат партнерства. Партнер – не коханий, друг чи приятель, але людина справи, зацікавлена в її успіху так само, як і ти сам.

Насамкінець, чим теодіалогіка відрізняється від логіки? Звісно, прагматика релігійної комунікації потребує застосування логічного інструментарію, але логіка не прояснює тонкощів релігійного мислення, парадоксів референції, незбагненні варіації співвідношення знаку, значення та смислу. Якщо логіка апелює до рефлексивного, то теодіалогіка до транс рефлексивного. Якщо в логіці комунікація є засобом встановлення істини. То в теодіалогії вона сама є істиною. Якщо в логіці – логос – це мислення, то в теодіалогії логос – це думка, а також слово у зверненні до Господа, одна із іпостасей Якого теж Логос.

Хто є "носієм" цієї парадигми в Православній Церкві? В даному випадку ми б не абсолютизували примат "носія", адже в сучасному православ'ї, на всіх рівнях організації церкви – від громади до Вселенського Патріархату є чимало прибічників діалогізації православ'я. Найбільш впливовими й знаними лідерами думок в цьому напрямі виступають вже не одноразово згадані нами представники Константинопольської Патріархії – митрополит Й. Зізіулас, Патріарх Вселенський Варфо-

ломій, Калліст (Уер), які засвідчив курс на "Відкрите Православ'я" на останньому Святому і Великому Соборі Православної Церкви (Крит, 2016 р.). В Україні ідеї діалогізації православ'я найбільш помітно обстоюються Відкритим Православним Університетом Святої Софії-Премудрості та його ректором прот. Георгій Коваленко.

Зрозуміло, що названі поважні представники православ'я навряд чи зараховують себе до adeptів теодіалогіки хоча б тому, що цей термін є нашим винаходом, суть неологізмом, через який ми позначаємо специфіку перебігу діалогічних процесів в сучасному православ'ї. Теодіалогіка – так би мовити чистий тип, ідеальна модель, досі не втілена в життя парадигма. Як будь-яка модель вона становить взіреть в водночас маршрут руху в наближенні до взірця. Навіть за умов не можливості її повного втілення, значення має рух та поступ в цьому напрямі, що запобігає "звабам" еклезіального монолітизму – приміром, плеканню церквою ідеї власної виключності.

В чому полягає цінність теодіалогіки для православ'я? У адаптаційно-адаптивному потенціалі, вкоріненні в інтенції проектування. Під проектуванням ми маємо на увазі здатність передбачати (звісно, у фігуральному сенсі цього слова) історичне майбутнє православної громади та церкви та православ'я загалом в світлі актуальних ціннісних, соціально-політичних, етичних та навіть економічних тенденцій. Пов'язана з цим спроможність пропонувати превентивні, невідкладні та такі, що можуть бути відтермінованими у часі, але обов'язкові дії та заходи, які б могли зберегти "живим" та зберегти "життя" сучасному православ'ю.

На нашу думку, для цього існує вже згаданий нами спосіб – адаптаційно-адаптивний механізм сутність якого полягає в адаптації православ'я до потреб сучасної людини та суспільства, яка (відповідно до парадигми теодіалогіки) можлива тієї мірою, доки не порушує унікальності православ'я. Зворотний механізм адаптування, передбачає декілька етапів. Перший – "прихід" людини до православної віри через локуси людської зацікавленості – потреби у приналежності до певної групи та "теплій" соціальності; спілкування, спів-чуття та спів-радіння; вірі у вищий смисл людського буття та надії на краще майбутнє тощо. Другий – прийняття нею Бога як джерела та вищої причини буття, що змінює світогляд, а значить й життя людини. В більш широкому масштабі – через зростання внутрішньої духовності та моральності до евангелізації соціального буття.

Список використаних джерел:

1. Морен Э. Метод. – М.: Прогресс-Традиция, 2005. – 464 с.
2. Чорноморденко Д./ Д.Чорноморденко// Динамічна дисциплінарність як форма наукових зв'язків у сучасних екологічних дослідженнях// Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. праць. – Вип. 38 754 – 755. Філософія. – с 34-39.

О. А. Лавринович, канд. філос. наук, доц.
Національний транспортний університет, Київ, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Сучасні динамічні зміни у всіх сферах суспільного життя зумовили необхідність перегляду ролі корпоративного сектора у вирішенні соціальних, економічних та екологічних проблем. Виразною прикметою сьогодення стало поширення концепції соціально орієнтованого бізнесу, зокрема однієї з форм соціального підприємництва. Особлива увага приділяється участі жінок у цьому сегменті комерційної діяльності.

Хоча феномен соціального підприємництва не є новим (він сягає своїм корінням у XIX століття), поняття "соціального підприємництва" набуло широкого вжитку лише наприкінці минулого століття. Втім, його визначення у науковій та навчальній літературі суттєво різняться, оскільки з соціальним підприємництвом пов'язано багато різних сфер та типів організації, від комерційних підприємств до гібридних моделей, які поєднують

ють благодійну діяльність з підприємницькою. Навіть простий перелік визначень унаочнює множинність слів "соціального підприємництва", які експліковані дослідниками. Приміром, соціальне підприємництво характеризується як організація, або новий вид діяльності: економічної, інноваційної, соціально корисної, комерційної, як спосіб каталізації соціальних трансформацій, що призводить до більш масштабних змін, ніж це передбачалося спочатку, як форма громадянської участі. Метою соціального підприємництва є вирішення проблем спільноти; соціальних та екологічних проблем; зміна життя суспільства на краще; примноження соціальних благ; інноваційне рішення суспільних проблем; залучення ресурсів для вирішення важливих суспільних проблем, які пов'язані з підвищенням добробуту людей; досягнення загальнозначущих потреб та вирішення проблем в соціальній сфері, створення робочих місць та комфортних умов навчання соціально незахищених груп населення.

Як видно, соціальне підприємництво поєднує бізнес та благодійність. Від бізнесу воно бере економічну вигоду, отримання доходу та прибутку, а від благодійності – соціальну спрямованість діяльності. Проте соціальне підприємництво відрізняється від бізнесу орієнтованістю на соціальні трансформації і тим, що прибуток реінвестується у соціальні проекти, отримання прибутку є засобом досягнення соціально орієнтованих завдань, а не самоціль. Соціальне підприємництво, на відміну від традиційної комерції, сприяє інноваціям та розробляє стійкі бізнес-ідеї для найнагальніших проблем не лише у сфері економіки, а й в інших сферах: охорони здоров'я, освіти, екології, соціальних послуг, культури тощо. На відміну від благодійності соціальне підприємництво самоокупається та має фінансову стабільність. Цільовою групою цього бізнесу є малозабезпечені, незахищені, неблагополучні, маргіналізовані верстви населення, які не мають можливостей, ресурсів для вирішення нагальних проблем власними силами. Отже маркером соціального підприємництва є баланс соціальної місії та комерційної складової.

Але не всі експерти погоджуються, що можна поєднувати бізнес та соціальну відповідальність, наголошують, що соціальна відповідальність – це є власний вільний вибір індивіда, а не примус, і з цієї причини підкреслюється, що лише люди можуть мати соціальну відповідальність, а не корпорації та організації. Дехто з експертів вважає, що соціальна відповідальність є викликом самій справі бізнесу: прибуток вище всього.

Попри те, що за останні роки спостерігається стрімке зростання жіночого ринку праці, жінки серед підприємців представлені недостатньо (частка жінок-підприємців порівняно з чоловіками значно менша) [1]. Щоправда гендерний розрив зменшується у випадку соціального підприємництва. У цій сфері жінки, розбиваючи "скляну стелю", піднімаються на вершину і трансформують світ своїми ідеями. За даними опитування, яке було проведене фондом Thomson Reuters разом з Deutsche Bank, UnLtd та GSEN, 68% опитаних у 44 найкрупніших країнах світу вважають, що жінки краще ніж

чоловіки представлені на управлінських посадах у соціальному підприємстві. Найбільш активні жінки в цьому секторі в Азії, найкраща країна для жінок-соціально-підприємців – Філіппіни, у європейському регіоні – Австрія [2]. Дослідження соціального підприємництва Великої Британії у 2015 році також продемонструвало, що хоча лише 18% лідерів серед малих та середніх підприємств є жінками, у соціальному бізнесі жінки становлять 40% лідерів, до того ж у 84% соціальних підприємств у команді керівників є мінімум одна жінка [3]. Призначення жінок на лідерські посади не тільки сприяє гендерній рівності в суспільстві загалом, це позитивна соціальна зміна сама по собі, вона також підсилює найнижчу позицію для залучення різноманітного набору лідерів. Фактично, компанії з більшістю жінок у своїх лавах, як правило, перевершують своїх суперників.

Чому жінки досягають успіху в цій галузі? Найчастіше відзначається, що соціальне підприємництво є рівним ігровим полем для жінок: тут майже зникає гендерна упередженість, оскільки справа стосується використання підприємства для соціального блага; жінкам більшою мірою притаманне бажання вплинути на життя людей, а не зосередитися виключно на прибутку. Ось за останніми дослідженнями Pew Research Center [4] більшість американців не бачать великої різниці між чоловіками та жінками з низки конкретних якостей та компетенцій, які можуть знадобитися для ефективного керування. Проте більшість респондентів вважають, що жінки краще проявляють себе там, де мова йде про жалість та співчуття, що вони легше ідуть на компроміс, наполегливо відстоюють те, у що вони вірять. Найбільш ефективно жінки справляються в сфері освіти та охорони здоров'я.

Сучасна економічна та соціальна ситуація в Україні обумовила поширення концепції соціального підприємництва. Однак, у нашій країні такі підприємства лишаються поки що новинкою. Також існують і бар'єри для розвитку цієї форми бізнесу. До прикладу, відсутні законодавча база та чітко визначені організаційні форми діяльності. Щодо оцінки кількості вже сформованих соціальних підприємств точних даних немає, тим більше немає статистики про кількість жінок-соціально-підприємців. Отже перспективи розвитку соціального підприємництва в нашій державі будуть залежати від вирішення наявних у цій сфері проблем.

Список використаних джерел:

1. Policy Brief on Women's Entrepreneurship / OECD. – European Union, 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.oecd.org/cfe/smes/Policy-Brief-on-Women-s-Entrepreneurship.pdf>
2. The best countries to be a SOCIAL ENTREPRENEUR 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://poll2016.trust.org/>
3. State of Social Enterprise Survey 2015/ Published by Social Enterprise UK. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.socialenterprise.org.uk/Handlers/Download.ashx?IDMF=828443a9-2f80-4c2a-ab2b-81befed6ed05>
4. Women and Leadership 2018 / Pew Research Center. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pewsocialtrends.org/2018/09/20/women-and-leadership-2018/>